

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
Кочубей Тетяни Дмитрівни на дисертацію **Стрельбицької Світлани Михайлівни «Формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки»**, подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

1. Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Актуальність дослідження Стрельбицькою Світланою Михайлівною проблеми формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки зумовлена тим, що у сучасних умовах зростає роль соціальних працівників в українському суспільстві, а відтак і рівень сформованості у них базових компетентностей, які представляють стратегію діяльності та впливають на спосіб вибору ними відповідних технологій, форм і методів роботи з різними групами клієнтів.

Майбутній соціальний працівник, як слушно зазначає дисертантка, у закладі вищої освіти має оволодіти навиками науково-дослідної, управлінської та прикладної діяльності. Адже об'єктом соціальної роботи є людина як найвища соціальна цінність, а діяльність соціального працівника пов'язана із забезпеченням її прав, потреб та інтересів; процесів соціалізації, соціальної адаптації й інтеграції; реалізації завдань і функцій соціального захисту населення; проектною діяльністю у соціальній сфері; допомоги та підтримки осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах; надання соціальних послуг; представницькою діяльністю, організаційно-розпорядчими та консультативно-дорадчими діями, спрямованими на підвищення соціального добробуту; підготовкою проектів нормативно-правових документів та забезпечення їх реалізації і контролю.

Тому Стрельбицькою С. М. зацентовано увагу на тому, що цілями підготовки майбутніх соціальних працівників є формування здатності студентів до вирішення науково-дослідних, управлінських і прикладних завдань соціальної роботи. Зосереджено увагу на формуванні у майбутніх соціальних працівників умінь поєднувати теорію і практику соціальної роботи на основі міждисциплінарного підходу, володіти інноваційними методами професійної діяльності. Адже, враховуючи нинішню складну соціально-економічну ситуацію

в Україні, підготовка майбутніх соціальних працівників на сучасному етапі має державне значення.

Водночас дисертанткою актуалізується увага на тому, що процес навчання має бути спрямований на формування у майбутніх соціальних працівників фахових компетентностей, умінь і навичок поглиблено та об'єктивно осмислювати соціальні проблеми різних категорій населення України, узагальнювати провідний досвід роботи соціальних служб і центрів, що працюють у різних областях країни, здійснювати порівняльний аналіз їх діяльності.

Тобто проблему формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки на сучасному етапі варто віднести до пріоритетних досліджень.

Стрельбицька С. М. доводить, що піднята проблема актуалізується наявністю виокремлених нею суперечностей, а на доцільність її дослідження переконливо вказує те, що означена проблема й досі залишається поза увагою науковців.

Дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри педагогіки «Мультиплікативна парадигма професійного становлення фахівців» (№ 0114U007157), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

Вагомими науковими результатами є те, що критичне осмислення піднятої наукової проблеми дало змогу Стрельбицькій С. М. вдало розкрити у першому розділі специфіку професійної діяльності майбутніх соціальних працівників, зокрема висвітлити професійну діяльність як наукову категорію, сутність соціальної діяльності, професійно-особистісні якості соціальних працівників; зміст і структуру «базових компетентностей майбутніх соціальних працівників», розкрити сутність понять «компетенція» і «компетентність», охарактеризувати базові компетентності соціальних працівників, виокремити компоненти та критерії сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників.

Вдало структурованими є другий «Педагогічні умови формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників» та третій «Експериментально-дослідна робота формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки» розділи дисертаційної роботи.

Стрельбицькій С. М. вдалося у другому розділі охарактеризувати рівні сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників та обґрунтувати педагогічні умови формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки (стимулювання позитивної мотивації до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників; відображення у змісті фахових дисциплін специфіки соціальної роботи; реалізація рефлексійного складника підготовки соціальних працівників у процесі виробничої практики).

Вагомим є те, що дисертанткою розроблена модель формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників, вибудована логіка експериментального дослідження на формувальному етапі, а також розроблена експериментальна методика формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників, здійснено порівняльний аналіз рівнів сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників на констатувальному та формувальному етапах.

Аналіз тексту автореферату і змісту дисертаційної роботи засвідчує те, що істотним здобутком дисертантки є науково обґрунтовані зміст і структура феномену «базові компетентності майбутніх соціальних працівників» та уточнений зміст ключових понять «соціальний працівник», «компетентність», «компетенція»; визначена компонентна структура базових компетентностей майбутніх соціальних працівників, розроблені й апробовані модель та експериментальна методика формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки.

Дисертантка на основі аналізу психологічного змісту професійної діяльності майбутніх соціальних працівників доводить, що специфіка діяльності соціального працівника відрізняється від інших професій типу «людина-людина» своїм суб'єктним характером, високою емоційною насиченістю, функційною складністю, різноманітністю алгоритмів діяльності, наявністю безлічі істотних вимог до особистісних і професійних якостей суб'єкта праці. Майбутні соціальні працівники повинні володіти такими професійно-важливими якостями як: інтелектуальні, комунікативні, емоційно-вольові, морально-етичні (Розділ 1).

Стрельбицькою С. М. виокремлено критерії і показники сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників (особистісний, гностичний, етичний, практичний, рефлексійний). На основі науково обґрунтованих змісту і структури базових компетентностей майбутніх соціальних працівників дисертанткою визначено компонентну структуру базових компетентностей майбутніх соціальних працівників, яку становлять

мотиваційний, когнітивний, деонтологічний, операційно-діяльнісний і суб'єктний компоненти (Розділ 1).

Здобувачкою у Розділі 2 вдало відібрано діагностувальні методики для визначення наявних рівнів сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки, зокрема такі як: тест «Діагностика професійно-зорієнтованих знань»; анкетування зорієнтованої здатності до соціальної роботи»; методика визначення когнітивно-діяльнісного стилю (Л. Ребекка); методика полімотиваційних тенденцій у «Я-концепції» особистості; методика мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях (І. Ладанов, В. Уразаєва); методика діагностики мотиваторів соціально-психологічної активності особистості; методика «Шкала сумлінності»; методика діагностики комунікативної толерантності (В. Бойко); питальник здатності до соціальної емпатії А. Мехрабієна і Н. Епштейна; питальник доброзичливості (за шкалою Кемпбелл); питальник особистісної настанови «альтруїзм-егоїзм»; анкета: «Чи зможу я консулювати різні категорії соціально незахищеного населення?»; експрес-діагностика організаційних здатностей; методика «Орієнтаційні стилі професійно-діяльнісного спілкування»; експрес-діагностика стійкості до конфліктів; експрес-діагностика поведінкового стилю у конфліктній ситуації; інтегральна самооцінка особистості «Хто я є в цьому світі?»; питальник реалізації потреб у саморозвитку; емоційного інтелекту (Н. Холл).

Безумовною цінністю є представлена у третьому розділі дисертаційної роботи чітко структурована за блоками модель формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки, яка включає три блоки: цільовий (мета), організаційний (етапи, педагогічні умови, форми, методи й засоби) і результативний (компоненти, критерії, показники, рівні, кінцевий результат). Дисертанткою поетапно (мотиваційно-орієнтувальний, структурно-функційний, репродуктивно-діяльнісний етапи) впроваджувалися в освітній процес закладів вищої освіти визначені педагогічні умови формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників.

З метою формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників Стрельбицькою С. М. розроблено та втілено тренінговий комплекс «Формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки у ЗВО», який включає сім взаємопов'язаних блоків, у кожному з яких містяться вправи, кейси та ситуації. У процесі формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників використовувалися різні тренінгові методики, застосовувалися коуч-технології, рольові ігри, метод круглого столу та ін.

Здобувачка переконливо обґрунтувала доцільність дослідження, визначила мету, об'єкт, предмет і завдання, здійснила аналіз та виважено представила джерельну базу (філософську, психолого-педагогічну, методичну літературу з теми дослідження, наукові здобутки вітчизняних і зарубіжних учених, нормативно-правову документацію закладу вищої освіти), наукову новизну і практичну значущість дослідження. Нею вдало підібрано комплекс теоретичних, емпіричних методів дослідження. Заслугує на схвалення науковість і доступність викладу матеріалу, збагаченість дисертаційної роботи рисунками, схемами тощо.

Виходячи із зазначеного, є підстави класифікувати дисертаційну роботу Стрельбицької С.М. як оригінальне ґрунтовне наукове дослідження та вміння авторки виявляти актуальні проблеми розвитку педагогічної науки в Україні.

3. Нові факти, одержані здобувачем.

Стрельбицькою С.М. опрацьовано значний масив наукових джерел, що дало їй можливість цілісно та всебічно дослідити проблему формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки, обґрунтувати сутність феномену «базові компетентності майбутніх соціальних працівників» у процесі фахової підготовки в закладі вищої освіти, педагогічні умови їх формування; розкрити специфіку професійної діяльності майбутніх соціальних працівників; зміст і структуру базових компетентностей майбутніх соціальних працівників (правова, організаційно-управлінська, конфліктологічна, комунікативна, міжкультурна, когнітивна, рефлексійна); визначити компонентну структуру базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки (мотиваційний, когнітивний, деонтологічний, операційно-діяльнісний і суб'єктний компоненти), критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників; розробити модель формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки у закладі вищої освіти.

Подальшого розвитку у дисертаційній роботі набула методика фахової підготовки майбутніх соціальних працівників.

Вдало підібрано Світланою Михайлівною комплекс методів дослідження: теоретичні (вивчення, аналіз, синтез і порівняння, узагальнення, абстрагування, класифікація та систематизація, логіко-системний, порівняльний аналіз, моделювання); емпіричні методи (бесіди, анкетування, тестування, пряме й непряме спостереження; аналіз та узагальнення); експериментальні методи

(педагогічний експеримент, статистично-кількісна та якісна обробка даних експерименту, кваліметричні методи).

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз рукопису дисертаційної роботи Стрельбицької С. М., автореферату та представлених додатків засвідчує, що авторський підхід уможливив їй цілісно та всебічно науково обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки. Тому її дослідження можна характеризувати як фундаментальне і багатоаспектне.

Дисертаційне дослідження побудоване на обширній джерельній базі вітчизняних та зарубіжних дослідників, аналіз якої дав змогу авторці дисертаційного дослідження вийти на рівень наукових узагальнень і висновків, викладених у висновках до розділів та загальних висновках, науково обґрунтувати методологічні засади дослідження, зміст і структуру феномену «базові компетентності майбутніх соціальних працівників», уточнити ключові поняття; Визначити компонентну структуру базових компетентностей майбутніх соціальних працівників, критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки; науково обмотивувати педагогічні умови формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки; розробити й апробувати модель та експериментальну методику формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки.

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Здобуті Стрельбицькою С. М. нові знання та результати дослідження можуть збагатити зміст соціальних дисциплін. Розроблена діагностувальна й експериментальна методики, науково-методичне забезпечення формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки у закладі вищої освіти (науково-методичні комплекси із фахових дисциплін, спецкурс «Соціальна деонтологія», програма й методичні рекомендації щодо проведення професійно зорієнтованої виробничої практики; тренінговий комплекс, система вправ і завдань) допоможуть викладачам соціальних дисциплін оновити та розширити власні курси. Систематизовані та узагальнені положення, фактологічний матеріал, додатки, джерельна база

дослідження можуть стати основою для оновлення змісту навчальних курсів спеціальності «Соціальна робота».

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Державного закладу Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Одеського національного медичного університету, Одеського національного політехнічного університету, Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Основні результати, наукові положення і висновки дослідження зроблені Стрельбицькою С. М. можуть бути використані у роботі з магістрантами, аспірантами, викладачами закладів вищої освіти; розширенні та оновленні змісту навчальних курсів зі спеціальності «Соціальна робота», у процесі підготовки навчально-методичного забезпечення та укладанні підручників, посібників, спецкурсів педагогічних та класичних університетів, аспірантами у ході підготовки наукових статей, методичних рекомендацій, студентами-майбутніми соціальними працівниками для написання випускних кваліфікаційних робіт.

7. Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому.

Дисертаційна робота Стрельбицької С. М. складається з анотацій українською, англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (248 найменувань, із них 29 іноземною мовою), 5 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 310 с., основний текст – 248 с.

Заслуговує на увагу методологічний апарат (об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження), окреслені можливості використання результатів дослідження у процесі фахової підготовки студентів закладів вищої освіти.

Зміст розділів і підрозділів відповідає назві структурних компонентів роботи та переконує у тому, що здобувачка досягла сформульованої мети дослідження й виконала зазначені у вступі завдання. Дисертаційна робота є фундаментальною і завершеною, її результати містять наукову новизну, мають теоретичне і практичне значення.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Стрельбицької С. М., разом з тим хотілося б висловити певні зауваження та побажання, що не знижують цінності опонованої роботи:

1. У меті і підрозділі 2.2 «Педагогічні умови формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки» дисертантка наголошує на необхідності визначення «педагогічних умов для ефективного формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників». На наш погляд, наголошувати на ефективності педагогічних умов, які Ви на цьому етапі визначаєте, є недоречним. Ефективні, визначені Вами педагогічні умови, чи ні засвідчать статистичні дані проведеного формувального етапу експерименту, про що Ви зазначили у розділі 3, висновках до розділу та у загальних висновках.

2. Бажано було б чіткіше узгодити загальні висновки із завданнями дослідження. Тому пункти четвертий і п'ятий висновків (автореферат) доцільно було б об'єднати, адже вони стосуються четвертого завдання дослідження «Розробити й апробувати модель та експериментальну методику формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки», а також потребують об'єднання відповідно до завдань дослідження п. 1 і п. 2 та п. 5 і п. 6 дисертаційної роботи.

3. Варто було б у дисертаційній роботі зазначити на якому з освітніх рівнів проводилося дисертаційне дослідження – першому (бакалаврському), другому (магістерському) чи на обох рівнях.

4. Робота побудована на ґрунтовній теоретичній та експериментальній базі, особливо другий і третій розділи, про те їх зміст не в повній мірі відображено у висновках до розділів. Їх обсяг бажано було б розширити до 2,5 – 3,0 сторінок.

5. На наш погляд, робота значно виграла б якби висновки в авторефераті та дисертаційній роботі було подано в однаковому форматі.

6. На с. 238 у висновках до третього розділу дисертантка подає перспективи подальшого дослідження, які представлені і у загальних висновках.

Висловлені побажання і зауваження є дискусійними і не зменшують наукової цінності дисертаційного дослідження Стрельбицької С. М. Авторка виявила високу наукову ерудицію, зробила вагомий внесок у теорію і методику професійної освіти.

9. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових виданнях.

Основні положення і результати дослідження відображено автором у 38 наукових працях, серед яких: 12 статей у фахових виданнях України (1 у співавторстві), 1 – у науковому зарубіжному періодичному виданні, 23 апробаційного характеру, 3 додатково відображають результати дисертації.

Результати дослідження оприлюднено на 23 науково-практичних міжнародних конференціях, з них безпосередньо за кордоном – 10.

Зміст дисертації та автореферату дає підстави стверджувати, що виконане Стрельбицькою С. М. дослідження є ґрунтовним і завершеним внеском в українську педагогічну науку.

11. Висновок:

Підводячи підсумок, зазначимо, що логічність викладу і цінність матеріалу, висновки і результати наукової роботи дають підстави визнати: дисертація і автореферат Стрельбицької С. М. оформлені відповідно до вимог „Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а отже є підстави для присудження Стрельбицькій Світлані Михайлівні наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент,
доктор педагогічних наук, професор, професор
кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

Т.Д. Кочубей

Ректор університету

О.І. Безлюдний